

RECENZIE

KLÉROFAŠISTICKÁ IDEOLÓGIA LUDÁCTVA — ZBRAŇ NEPRIATEĽOV LUDU A NÁRODA

V socialistickej výstavbe našej vlasti stoja v popredí úlohy rýchleho rozvoja priemyslu, podstatného vzostupu pôdohospodárstva, ako aj ďalšieho zvyšovania životnej úrovne ľudu. Cestou k úspešnému uskutočňovaniu budovateľských úloh je všestranná podpora a rozvíjanie politickej a pracovnej aktivity ľudu, organizácia a mobilizácia jeho tvorivých síl, schopností a revolučnej energie.

X. sjazd KSČ však poukázal na to, že víťazný postup k socializmu vyvoláva aj v ideologickej oblasti zostrený triedny zápas medzi odumierajúcimi silami kapitalizmu a mohutnejúcimi a rastúcimi silami socializmu. Je vážnou prekážkou budovateľského úsilia našej ľudovodemokratickej spoločnosti, že vo vedomí pracujúceho ľudu jestvujú dosiaľ značné prežitky a vplyvy buržoáznych ideológií, ktorých hlavnými nositeľmi sú zvyšky rozdrvenej buržoázie, statkárov a dedinskí boháči. Prejavy buržoáznej ideológie oslabujú morálno-politickú jednotu pracujúceho ľudu, odvádzajú jeho pozornosť od triedneho zápasu s buržoáziou a od riešenia hlavných úloh socialistickej výstavby.

Boj proti nepriateľským ideológiám má preto v súčasnom období nesmierny význam. Vieme, že socialistická ideológia sa rozširuje a upevňuje v boji proti buržoáznej ideológii. Cieľom ideologickej práce je tvorivé uplatňovanie marxisticko-leninského učenia, vyzbrojovaniu stranicových, hospodárskych a verejných pracovníkov vedeckým svetonáhľadom, správne zabezpečovanie ideového zamerania vedy, literatúry a umenia. Iba znalosť revolučných ideí marxizmu-leninizmu, najmä dialektického a historického materializmu umožňujú pracovníkom všetkých úsekov ľudovodemokratickej spoločnosti, správne vedecky riešiť otázky socialistickej výstavby.

Základom morálno-politickej jednoty pracujúceho ľudu, vedeného KSČ, je výstavba socializmu na podklade víťazných princípov marxizmu-leninizmu. Boj proti cudzím a nepriateľským ideológiám je preto príkazom každodennej práce vedeckých a filozofických pracovníkov.

*

Najnebezpečnejším zvyškom buržoáznej ideológie na Slovensku, ktorej podľahli aj zradní buržoázni nacionalisti v KSS, je klérofašistická ideológia ľudáctva. Prínosom k boju proti tejto zákernej forme nepriateľskej ideológie je práca akademika A. Siráckeho *Klérofašistická ideológia ľudáctva*.¹

A. Sirácky rozvrhol prácu do troch častí. V prvej časti Fašizmus — forma otvorenej, brutálnej a krvavej buržoáznej diktatúry analyzuje hospodárske základy fašizmu, rozostavenie spoločenských tried a skupín vo fašistickom štáte, usiluje sa odhaliť sociálnu a nacionálnu demagógiu fašistov a poukazuje napokon na podstatu fašistickej ideológie ako špecifickej formy buržoáznej ideológie. V druhej časti Klérofašistická ideológia ľudáctva sa autor usiluje odhaliť korene ľudáctva, vysvetľuje najprv vývin ľudáckej ideológie do roku 1918, potom jej ďalší rozvoj za predmníchovskej republiky (1918—1938) a napokon rozoberá klérofašistickú ideológiu za tzv. slovenského štátu. V tretej časti Proti prežitkom ľudáckeho fašizmu a inej nepriateľskej ideológii analyzuje autor prejavy ľudáckej ideológie po roku 1945, rozoberá charakteristické črty boja marxistickej filozofie na Slovensku proti

¹ Vydalo Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, Bratislava 1955.

Ludáckemu fašizmu a poukazuje napokon na najdôležitejšie súčasné úlohy boja proti prežitkom ľudskej a inej nepriateľskej ideológie.

*

V prvej časti práce Fašizmus — forma otvorenej, brutálnej a krvavej buržoáznej diktatúry vychádza A. Sirácky z definície G. Dimitrova, ktorý charakterizoval na VII. sjazde Komunistickej internacionály fašizmus ako otvorenú, nezahalenú, teroristickú diktatúru najreakčnejších, najšovinistickejších, najimperialistickejších živlov finančného kapitálu. Poukazuje správne na to, že fašizmus ako forma buržoáznej vlády sa zjavuje v období všeobecnej krízy kapitalizmu, keď už buržoázia nie je schopná udržať svoje panstvo meštiacko-demokratickými metódami. Odvracia sa preto od demokracie, parlamentarizmu, od zahalených foriem svojej diktatúry a prechádza k fašizmu, k reakcii na všetkých úsekoch spoločenského života. Autor správne tvrdí, že prechod buržoázie od meštiackej demokracie k fašistickej diktatúre je prejavom slabosti kapitalistickej triedy a výrazom prehnlosti jej spoločenského systému.

A. Sirácky poukazuje na to, že „ideológia sama osebe nemusí byť a nie je vždy verným obrazom sociálnej skutočnosti. Nie je ním najmä vtedy, keď odráža záujmy triedy, ktorá je na odchode z javiska dejín, ktorá zo strachu prikrýva svoje skutočné ciele“ (str. 11). Tak je to aj s fašistickou ideológiou, ktorá zdôvodňuje triedne záujmy najreakčnejšieho finančného kapitálu. Fašistická ideológia sa usiluje ovplyvniť a získať ľudové masy tým, že zastiera skutočné ciele imperializmu. Usiluje sa o to, aby pracujúci ľud nespoznal pravé príčiny biedy, hladu a nezamestnanosti v buržoáznom spoločenskom zriadení, v anarchii kapitalistickej výroby, v krízach z nadvýroby a podobne. Chce zvieť jeho rozhorčenosť na vedľajšiu kofaj demagogickým bojom proti „slabosti“ demokracie, pokryteckými rečami proti „kapitalistom“ a „plutokratom“, snaží sa dosiahnuť, aby sa im fašizmus zdal byť „revolúciou“ proti kapitalistom a plutokratom, liekom na ich boľavé rany (str. 19). Fašisti sa tiež usilovali získať aspoň časť robotníctva demagogickými požiadavkami „reformy“ a „obmedzenia“ súkromného vlastníctva, aby vraj výrobné prostriedky nepatrili ani kapitalistom, ani robotníkom, ale aby boli vlastníctvom „celého národa“.

Autor, hodnotiac demagógiu fašistickej ideológie, správne konštatuje, že jej opravdivým cieľom bolo oklamať ľudové masy, odvieť ich od revolučného riešenia spoločenských otázok a upevniť tak otrásené základy kapitalistickej panstva. Pritom bolo charakteristickou črtou fašizmu, že jeho najspoločnejšou „ľudovou“ oporou bol lumpenproletariát, táto masa zruinováných malomeštiakov, mestskej chudoby, darebákov, vyvrhčov, zlodějov atď.

A. Sirácky poukazuje správne na to, že fašistickú ideológiu charakterizuje vybičováný nacionalizmus, šovinizmus a rasizmus, ktoré slúžia buržoázii k obhajobe jej protiludových záujmov pod „celonárodnou“ maskou. Autor konštatuje ďalej, že fašizmu zodpovedá zákonite ideológia úpadku, tmárstva, klerikalizmu, mysticizmu a pod. Preto došlo na Slovensku tak ľahko k splynutiu národného socializmu s klerikalizmom. „Niet nijakého podstatného rozdielu medzi fašistickým učeníom Günthera a Rosenberga a medzi katolíckou filozofiou Blondela a Maritaina“ (str. 31) — konštatuje správne autor. K tomuto splynutiu došlo na reálnej základni kapitalizmu, vykorisťovania pracujúceho ľudu, na základe úzkej finančnej spojitosti medzi monopolistami a Vatikánom. A. Sirácky poukazuje na to, že zo spoločných záujmov vykorisťovateľov a kléru sa zrodila sociálna náuka katolíckej cirkvi, jej teórie o „večnosti“ a božskom pôvode súkromného vlastníctva, o ľudskej „nerovnosti“, o stavovskom usporiadaní štátu, o „súlade“ záujmov medzi podnikateľmi a pracujúcimi a pod. Pre slovenskú buržoáziu bolo veľmi výhodne zahaliť fašistickú ideológiu do náboženského, mystického rúcha, aby „masy“, spojené v biede a utrpení, neprezreli príčiny svojho nešťastia a pokorne znášali kapitalistické jarmo, aby „v základných sociálnych a politických otázkach boli dezorientované, ich triedny inštinkt bol utopovaný, vôľa umŕtvovaná, myslenie zmeravené“ (str. 32—33). Taký je triedny charakter fašistickej ideológie.

*

V druhej časti práce *Klérofašistická ideológia ľudáctva* usiluje sa A. Sirácky načrtnúť najprv historickú situáciu v Uhorsku, za ktorej ľudáctvo ako politický smer vzniklo. Pokukazuje na to, že predstavitelia najreakčnejšej časti slovenskej buržoázie (Jehlicska, Hlinka, Juriga), ktorí úzko spolupracovali s maďarskou reakčnou stranou Néppárt, boli až ľudovým hnutím prinútení založiť zdanlivo „slovenskú“ a „ľudovú“ stranu. Ľudáctvo predstavovalo však už v tomto období záujmy najreakčnejších tried slovenskej spoločnosti.

Aj ideológia ľudáctva bola preto od prvopočiatku reakčná, protinárodná. Bojovala proti akejkolvek forme „demokracie“, proti kultúrno-osvetovej práci medzi ľudom, proti hospodárskemu, politickému a kultúrnemu pokroku. Pod nacionálnou maskou propagovala kozmopolitné ciele Vatikánu, rozsievala nenávisť proti robotníckemu hnutiu, „ateistom“ „voľnomyšlienkarom“, proti vede a všetkému pokrokovému v slovenskom národnom živote.

Podstatnou časťou programu Slovenskej ľudovej strany, ktorú založil A. Hlinka roku 1918, bolo zaistiť v Československej republike hospodárske, politické a kultúrne pozície najčiernejšej reakcii, zmať odľuku cirkvi od štátu, uhájiť konfesijné školy a pod. A. Sirácky ukazuje, ako ľudáci demagogicky využívali reakčnú politiku českej buržoázie, nasadzovali si „národnú“ masku a protičeským štváním, opierajúc sa o nespokojnosť mas s politikou vládných kapitalistických strán, usilovali sa získať masovú základňu pre svoje reakčné, tmárske ciele. Politika HSES bola v svojej podstate vždy politikou zrady záujmov slovenského národa, pracujúceho ľudu, republiky, demokracie.

Autor dokazuje, že hospodársko-politickým záujmom najreakčnejšej časti slovenskej buržoázie zodpovedala aj jej ideológia. Filozofia, ktorú hlásali Jehlicska, Juriga, Spesz, Faith a iní, bola filozofia teologická — filozofia tomizmu a neotomizmu, vyhlásená Levom XIII. za oficiálny svetonáhľad katolíckej cirkvi. Táto filozofia vystupovala podľa situácie v rôznych maskách. Pred rokom 1939 a po roku 1945 sa prejavovala vo forme „demokratického solidarizmu“, v období tzv. slovenského štátu nadobudla formu „fašistického totalitarizmu“. Ale nech už nadobúda svetonáhľad ľudáctva akúkoľvek formu, jeho podstatou bolo, že obhajoval záujmy najreakčnejších spoločenských tried. Zameriaval síce hlavné ostrie boja — podľa objektívnej situácie — raz proti meštáckej demokracii, parlamentarizmu a občianskym slobodám, inokedy zasa proti robotníckemu hnutiu, marxizmu, komunizmu — ale vždy bol proti každému pokroku, proti pracujúcemu ľudu a socializmu.

A. Sirácky pritom ukazuje, že vplyv ľudáctva sa prejavoval v tom, že mystika, fideizmus, tmárstvo najrôznejšieho druhu prenikli nielen do filozofie, ale do všetkých kultúrnych oblastí. V dejinách sa prejavoval napr. ľudácky klerikalizmus a separatizmus v zamietaní revolučných tradícií slovenskej histórie, v odpore proti českým kultúrnym vplyvom a na druhej strane v pestovaní šovinistickej a klerikálne prekrútenej svätoplukovskej a cyrilometodejskej tradície. V jazykovede sa prejavovali ľudácke náhľady v protičeskom purizme, v umení a literatúre vo forme úzkoprského nacionalizmu, v pestovaní úpadkových umeleckých smerov a pod. Tak sa usiloval ľudácky klerikalizmus, opierajúci sa o náboženské čítanie ľudu, odvádzať pozornosť pracujúceho ľudu od sociálnych otázok a usmerňiť ju smerom na „posmrtný život“, do ríše dogmát a „hodnôt“, tak sa usiloval vstúpiť do jeho mysli odpor a „nedôvera“ voči všetkému, čo bolo nové, pokrokové, revolučné, protitmárske (str. 57).

Aktívna účasť na rozbití republiky a zrada životných záujmov pracujúceho ľudu — to bol logický koniec hospodárskej, politickej a ideologickej činnosti zradného ľudáctva. A. Sirácky ukazuje, ako museli ľudácki politici a ideológovia za tzv. slovenského štátu použiť všetok svoj dôvtip a všetky figle scholastiky a sofistiky, aby pred ľudovými masami zdôvodnili zradu republiky, prisluhovanie hitlerovskému fašizmu a účasť na lúpeživom ťažení proti Sovietskemu sväzu.

Filozofickým základom ľudáckej ideológie bol teologický, idealistický, protivedecký svetonáhľad. Spoločnou črtou všetkých jeho odtienkov bola nenávisť proti robotníckej triede, ľudu, marxizmu, socializmu, proti vede a pokroku. A. Sirácky poukazuje na sústavné úsilie ľudáckych filozofov znevážiť skutočnú, pokrokovú vedu, napríklad rečami o „modlách“ vedy, aby znížili pôsobivosť vedeckej argumentácie. „Pochopiť ‚cesty prozreteľnosti‘, vyriešiť podstatu vecí, nemôže podľa ľudáckych filozofov ani ľudský um, ani veda, ale jedine

„zjavená pravda“, intuícia, viera ... Veda podľa A. Spesza nevyhnutne vedie k viere a najväčší duchovia ... potrebujú najviacej viery“ (str. 75) — takto charakterizuje A. Sirácky, dokazujúce svoje tvrdenie hojnými citátmi z diel ľudáckych ideológov, reakčný svetonáhľad klérofašizmu.

Z protivedeckých, idealistických pozícií vysvetľovali a prekrúcali klérofašistickí „myslitelia“ aj spoločenské javy. Autor poukazuje napr. na to, že ľudácki filozofi definovali národ ako „spoločenstvo tajomné, ideálne, bohom posvätené, ale aj ako spoločenstvo vymedzené jednotou krvi a zeme“ (str. 66). Tvrдили, že všetko — teda aj národ a štát — sa sústreďuje na večne trvajúcu ľudskú osobu a cez ňu na boha. Takýmto a podobným mystickým prekrútením pojmu národa zdôvodňovali potom klérofašisti potrebu „nediferencovanej“ spoločnosti robotníkov, roľníkov a remeselníkov — teda jednoliatej, beztriednej spoločnosti — ktorej úlohou je chrániť „posvätnosť“ súkromného vlastníctva, teda triedne panstvo buržoázie a veľkostatkárov. A. Sirácky dokazuje, že aj ľudácka definícia štátu bola zmesou nacistických náhľadov a sociálneho učenia cirkvi. Tzv. slovenský štát má vraj za úlohu pripraviť a zaistiť každému ľudákovi osobnú „nesmrteľnosť“. Okrem toho má však aj niektoré praktické úlohy: ochraňovať súkromné vlastníctvo, pomáhať kapitalistickému podnikaniu, zabezpečovať kapitalistom primerané zisky, zabezpečovať poriadok a vylúčiť ľud z rozhodovania o hospodárskych, politických a sociálnych otázkach, lebo ľud je vraj „neprecízny a mravne chorý“. Ľudácki teoretici teda hlásali, že štát je nástrojom teroristického panstva klérofašistov, ktorého hlavnou úlohou je zabezpečiť kapitalistické vykorisťovanie a zisky a potlačiť revolučné hnutie robotníckej triedy a pracujúceho ľudu.

A. Sirácky poukazuje súčasne na to, že jedinou silou, ktorá bojovala dôsledne proti zradnej politickej a ideologickej činnosti ľudákov, bola Komunistická strana Československa. Odhaľovala sústavne fašistické plány buržoázie a svojou politikou jednotného a ľudového frontu bojovala za ich zmarenie. Usilovala sa obrátiť oprávnenú nespokojnosť pracujúceho ľudu proti veľkoburžoázii a statkárom. Bojovala najmä o roľnícke masy, proti všetkým konkrétnym zjavom národnostného útlaku, poukazovala na sociálny obsah národnostnej otázky. Odhaľovala sústavne buržoázny, reakčný charakter fašistických politických strán, menovite Hlinkovej slovenskej ľudovej strany. Ale všetky tieto úsilia nevedli v tomto období — pre zradu pravicových socialistov — k prekazeniu zradných plánov fašistických síl v republike.

*

V tretej časti Proti prežitkom ľudáckeho fašizmu a inej nepriateľskej ideológie sa zaoberá A. Sirácky najprv prejavmi ľudáckej ideológie po roku 1945. Ľudácke elementy odkladajú v tomto období navonok fašistickú formu a zdôrazňujú „kresťanskodemokratickú“ a „etickú“ stránku klerikalizmu. Obhajujú však najreakčnejšie formy idealizmu a fideizmu: blondelizmus, neotomistiku, intuitivizmus, špiritualizmus atď. Rozvíjajú teórie „kresťanského solidarizmu“, názory o „harmónii“ tried, o stavovskom zriadení štátu. Autor ukazuje, že „kresťanský solidarizmus“ je nová maska, nový politický program ľudáctva.

A. Sirácky dokazuje, že cieľom úsilia novoľudáckej ideológie bolo posilnenie otrasených pozícií buržoázie, znemožnenie znárodnenia bánk a priemyslu, uskutočnenie pozemkovej reformy, rozbitie fašistického štátneho aparátu a pod. „Zdemokratizovaní“ ľudáci považovali aj v tomto období za svojho hlavného nepriateľa robotnícke hnutie a jeho marxistickoleninský svetonáhľad. Vystupujú preto ostro proti vedeckému svetonáhľadu, proti učeniu o triedach, triednom boji, revolúcii a pod. Presvedčujú pracujúci ľud, že príčinou biedy, hladu a nezamestnanosti nie je kapitalistické spoločenské zriadenie, ale „odpadnutie“ od boha, zanedbávanie duchovných princípov a pod. Nerovnosť v spoločnosti vyplýva vraj z „prirodzenosti“ človeka, súkromné vlastníctvo pochádza zasa od boha. Preto nemožno naň siahť. Na všetkých občanov republiky bez rozdielu sa vraj máme dívať ako na „bližných“, na Slovákov a kresťanov. Triedne poňmanie spoločnosti je vraj nevedecké a nemravné, triedny boj treba preto zamietnuť, lebo aj tak nepovedie k želanému cieľu. V ľudskej spoločnosti môže vraj rozhodovať iba duch, idea, mravnosť, kresťanská láska a pod.

A. Sirácky objasňuje ďalej, že filozofickým východiskom novoľudáckych úsilí je vyvracanie základných pojmov marxistickej filozofie. Na príklade popredného „filozofa“ novoľudáctva J. Diešku a iných odhaľuje pokrytectvo ich „demokratickej“ kritiky fašizmu, falošnosť pozície „nadpolitických“ a „objektívnych“ filozofov. Odhaľuje mystiku, iracionalizmus a tmárstvo novoľudáckych filozofov. Dokazuje, že obhajoba tomizmu, intuitivizmu, mysticizmu a idealizmu vôbec je v podstate obhajobou kapitalizmu, buržoázie, vykorisťovania, biedy, hladu a vojen. Odhaľuje pokusy novoľudáckych filozofov vyvrátiť marxistickú poučku o primárnosti hmoty, ich tvrdenie, že v hierarchii dejinotvorných činiteľov treba priznať primát duchovnému činiteľovi, ideám a pod. Dokazuje nevedeckosť aj iných, v podstate podobných „poučiek“ a teórií novoľudáckych „mysliteľov“. Autor správne tvrdí, že spor o „zmysle života a sveta“ — ktorí sa usilujú klérofašistickí filozofi naoko riešiť — už dávno rozhodol víťazný boj proletariátu, boj ľudových mäs proti kapitalizmu, proti vykorisťovaniu. Objasňuje, že tento spor nie je v podstate ani ideologický, ani náboženský, jeho korene spočívajú v materiálnych podmienkach spoločenského života, lebo ide v podstate o spor medzi kapitalizmom a socializmom, medzi buržoáziou a proletariátom.

A. Sirácky poukazuje na to, že aj po februári 1948 — keď bolo porazené ľudáctvo aj vo svojej „kresťansko-demokratickej“ podobe — objavujú sa niektoré publikácie, napr. Hatalova práca *Kresťanský spoločenský poriadok a Prvé slovenské dejiny filozofie* od S. Š. Osuského, ktoré hlásali klérofašistický svetonáhľad. Učili, že ozdravenie ľudskej spoločnosti je možné len spoluprácou kapitalistov a robotníkov a odstránením triedneho boja. Najvyššia moc v spoločenskej sústave je vraj cirkev, Vatikán, ktorému má patriť posledné slovo v otázkach súkromného a verejného života. Autor pritom dokazuje, že niet nijakého podstatného rozdielu medzi sociálnymi náukami fašistov a kresťansko-sociálnych teoretikov, medzi Hatalovou katolíckou filozofiou a Osuského protestantskou filozofiou. Je to prirodzené, lebo ideológia novoľudáctva je odrazom reakčných hospodárskych a politických záujmov slovenskej buržoázie. No otvorené hlásanie klérofašistických náhľadov malo po februári 1948 už len krátke trvanie. Mohutný nástup marxisticko-leninského svetonáhľadu ich čoskoro vytlačil zo všetkých legálnych pozícií v ľudovodemokratickej spoločnosti.

Recenzovaná práca sa zaoberá ďalej otázkami boja marxistickej filozofie za ideologické rozdrvenie ľudáckeho fašizmu v rokoch 1945—1950. Ideologické úlohy tohto obdobia boli ďalekosiahle: odhaľovať ideológov agroľudáctva, ktorí sa skrývali za kresťansko-demokratickú masku. No politicky pokrokoví filozofickí pracovníci sa v týchto časoch ešte len prebojovávali na pozície dialektického a historického materializmu. Riešili zväčša abstraktné, od života odtrhnuté problémy, uzavierali sa do škrupiny „čisto“ vedeckej filozofie. Ich teoretická činnosť bola odtrhnutá a zväčša v protiklade k ich praktickému politickému dejstvomaniu. Šarapatenie nacionalistických renegátov Husáka a Novomeského v kultúrnom živote ešte sťažovalo ich prechod na pozície vedeckého svetonázoru. Je jasné, že za tejto situácie neboli filozofickí pracovníci schopní zapojiť sa účinne do ideologického boja proti klérofašistickej a vôbec buržoáznej ideológii. Ťažisko ideologického zápasu proti nepriateľským ideológiám zostávalo preto na stranických funkcionároch a propagandistoch, ktorých publikačná a prednášková činnosť zohrala rozhodujúcu úlohu v boji za víťazstvo marxistického svetonáhľadu nad reakčnou buržoáznou ideológiou v tomto období bojov za definitívne víťazstvo ľudovodemokratického poriadku.

A. Sirácky objasňuje ďalej, že aj po strate legálnych pozícií reakčnej buržoázie nemžno hovoriť o likvidácii vplyvu nepriateľských ideológií. Tieto sa udržiajú naďalej vo forme nacionalistických a náboženských prejavov, prežitkov a predsudkov, vo forme kozmopolitizmu, sociáldemokratizmu, klerikalizmu atď. Dochádza pritom k procesu spĺývania rozličných smerov buržoáznej ideológie. No odhalenie a odsúdenie nacionalistických zradcov Husáka a Novomeského, veľké úspechy vo výstavbe socializmu, úzke primknutie pracujúcej inteligencie k robotníckej triede — vytvorilo vhodné podmienky pre pevné zakorenenie marxistickej filozofie v našom vedeckom a ideologickom živote. Nacionalizmus a klerikalizmus sú ešte aj dnes najväčším ideologickým nepriateľom výstavby socializmu v našej vlasti. No medzičasom sa upevnil aj náš filozofický front a nastupuje čoraz dôraznejšie a úspešnejšie do boja proti zvyškom buržoáznym ideológiám vo vedomí pracujúceho ľudu.

Ako sme ukázali, aj práca A. Siráckeho *Klérofašistická ideológia ľudáctva* je vážnym príspevkom k boju proti nepriateľským ideológiám.

*

Recenzovaná práca má však — okrem už spomínaných kládov — aj niektoré nedostatky. Východiskom väčšiny z nich je nesprávna charakteristika triednej povahy ľudáckeho fašizmu — ktorá je v očividnom protiklade so správnou definíciou slovenského klérofašizmu na viacerých miestach práce. Na strane 39 definuje A. Sirácky ľudáctvo takto: „V pozadí politiky a ideológie ľudáctva spočívajú hospodárske záujmy veľkostatkárov, buržoázie, malomeštiakov, kulakov, konzervatívnej inteligencie a kléru.“ Podľa tohto náhľadu predstavovalo teda ľudáctvo záujmy všetkých spoločenských tried a skupín Slovincov, okrem robotníckej triedy, teda väčšinu slovenského národa. S takouto formuláciou otázky nemožno súblasť. Je pravda, že jestvovali historické obdobia, keď sa ľudákovi podarilo — pomocou šovinistickej, sociálnej a náboženskej demagógie — získať široké masové pozície. Možno pripustiť, že v týchto obdobiach vyjadrovalo ľudácke hnutie aj hospodárske a politické záujmy ľudových mas? Nemožno, lebo oklamané a zvedené masy jednali v obdobiach, keď podporovali prechodne ľudácke hnutie, aj keď nevedome, proti svojim najvladnejším záujmom. Ich záujmy zastávalo aj v obdobiach masového rozmachu ľudáckeho fašizmu iba robotnícke hnutie na čele s Komunistickou stranou Československa. Autor vyslovuje na tomto mieste náhľad, akoby buržoázna strana, ktorá získala podvodne a na prechodnú dobu podporu určitých vrstiev pracujúceho ľudu, zastávala v tomto období aj záujmy týchto zvedených a neuvedomelých vrstiev. Skutočný život však vyvracia toto hľadisko. Ľudácke hnutie — nech už vystupovalo navonok s akýmkoľvek demagogickým „ľudovým“ a „sociálnym“ programom — predstavovalo svojou konkrétnou hospodárskou a politickou prot ľudovou činnosťou vždy iba záujmy kapitalistov, statkárov a vysokého kléru. Autor to ostatočne na iných miestach práce opätovne sám konštatuje.

Druhým východiskom nedostatkov recenzovanej práce je skutočnosť, že A. Sirácky v časti Fašizmus — forma otvorenej, brutálnej a krvavej buržoáznej diktatúry nevynechuje jasne pri celkovej charakteristike fašizmu špecifickosti ľudáctva ako formy slovenského fašizmu. Správne je autorovo tvrdenie, že „pre ozrejenie podstaty veci nie je dôležité, či robíme rozdiel medzi rôznymi fašistickými teóriami, medzi fašizmom a nacizmom, prípadne ich slovenskou odrodou“ (str. 35). Protirečenia a odlišnosti v rámci fašistickej ideológie vyjadrujú totiž iba protirečenia a odlišnosti rôznych skupín a vrstiev buržoázie. No pre konkrétny boj proti zvyškom klérofašistickej ideológie vo vedomí pracujúceho ľudu je veľmi dôležité poznať špecifickosti tejto formy fašistickej ideológie. Toto nepresné rozlišovanie špecifickosti ľudáckeho fašizmu vedie totiž A. Siráckeho často k nepresvedčivým záverom. Vieme napríklad, že v Nemecku sa podarilo hitlerovskému fašizmu — najprv šovinistickej a sociálno demagogiu, neskoršie aj víťazstvami na fronte a príslubom „výhod“ vládneho národa — získať až do čias porážok na frontoch širokú masovú základňu. Podobnú masovú základňu však ľudácky fašizmus nikdy nedosiahol. Na Slovensku možno hovoriť o širokej masovosti ľudáckeho fašizmu najmä v septembri a v nasledujúcich mesiacoch roku 1938. Vtedy sa slovenskej fašistickej buržoázii skutočne podarilo vyvolať prechodne v časti pracujúceho ľudu ilúziu, že „autonómia“ môže podstatne zlepšiť jeho polohu. Avšak len čo začali ľudáci nastoľovať otvorene požiadavku rozbitia republiky a pracujúci ľud sa na skutočnostiach každodenného života presvedčil, že „autonómia“ znamená iba zámenu vykorisťovateľov a v podstate ešte hlbšie zdiebanie, opúšťa postupne ľudákov. V čase rozbitia republiky — v marci 1939 — stojí už veľká časť slovenského národa na prot ľudáckych pozíciách. Za týchto okolností sa mohol klérofašistický režim na Slovensku udržať iba pomocou intervencie hitlerovského Nemecka. Situáciu tzv. slovenského štátu charakterizuje už od jeho „vzniku“ masové protifašistické hnutie, vedené KSČ. Túto skutočnosť neberie A. Sirácky dostatočne do úvahy a prichádza preto k záverom, ktoré, ako uvidíme, skresľujú do istej miery skutočnú situáciu na Slovensku za tzv. slovenského štátu.

A. Sirácky píše v recenzovanej knihe, že masovú „základňu, o ktorú sa fašisti mohli

opierať, tvorili malomeštiacke vrstvy“ (str. 19). Na str. 18 čítame, že „nespokojné, politicky nevedomé masy roľníkov, remeselníkov, obchodníkov, nezamestnaných a deklasovanej inteligencie tvorili... masový základ fašistického hnutia.“ Aj na strane 22 píše autor, že „širokú masovú základňu fašizmu tvorili zbedačené, politicky málo vyspelé roľnícke vrstvy“. Tieto tvrdenia sú nesporne pravdivé vo vzťahu k fašizmu vôbec. Žiadalo by sa však jasne povedať, že o ľudáckom hnutí platia iba obmedzene. Je totiž známe, že už za predmníchovskej republiky sa vytvorilo na Slovensku — na základe spoločných bojov proti kapitalistickému vykorisťovaniu — úzke spojenectvo robotníckej triedy s pracujúcim roľníctvom. Tradície tohto bojového priateľstva zostali živé, ba ďalej sa rozvíjali aj za tzv. slovenského štátu. Boli základom masového protifašistického hnutia, ktoré počas druhej svetovej vojny bojovalo za národné a sociálne záujmy pracujúceho ľudu. Ľudácky fašizmus sa opierať na slovenskej dedine predovšetkým o veľkostatkárov a dedinských boháčov. Aj keď sa mu vplyvom kulakov podarilo získať na prechodný, ale krátky čas masovú základňu aj medzi pracujúcim roľníctvom, vcelku možno konštatovať, že veľká časť mas malého a stredného roľníctva stála v období tzv. slovenského štátu na protiľudáckych pozíciách. Vyústením tohto vývinu bolo Slovenské národné povstanie, keď robotnícka trieda, vedená KŠČ, získala pracujúce roľníctvo za spojenca v ozbrojenom boji proti hitlerovskému fašizmu a jeho domácim pomáhačom.

Nemožno tiež plne súhlasiť s náhľadom A. Siráckeho, že „veľkokapitalisti a veľkostatkári, ktorí sa zľakli robotníctva a vôbec hnutia pracujúcich mas, hrozby proletárskej revolúcie, postavili proti medzinárodnému proletariátu zbedačené masy stredných vrstiev a odpadky ostatných tried“ (str. 18). Týmto tvrdením popiera autor vlastne dimitrovovskú definíciu, o ktorú sa správne opiera pri všeobecnej charakteristike fašizmu, ako aj v ďalších častiach práce. Náhľady o malomeštiackom charaktere ľudáckeho fašizmu — ktoré sú v zrejmom rozpore so správnymi tvrdeniami o fašizme ako hnutí finančného kapitálu na iných miestach práce — priviedli autora aj k niektorým iným nejasným tvrdeniam a formuláciám.

Bránia mu podľa mojej myienky najmä rozpracovať v recenzovanej knihe v žiadúcej šírke otázku úlohy ľudových mas, ktorej dôležitosť v prechodnom období od kapitalizmu k socializmu neustále rastie. Nemožno napríklad úplne súhlasiť s tvrdeniami A. Siráckeho na str. 25: „Malomeštiakov neznepokojovala ani barbarskosť, necivilizovanosť a protikultúrnosť fašistov. Nepochopili hlboký, antisociálny zmysel fašistických výrokov o tom, že vojna zušľachtuje ľudí, že sú vojny pre ľudstvo tým, čím je pre ženu materstvo, že fašista už na samo počítie slova kultúra berie do ruky revolver atď. Masám, podliehajúcim vplyvu protikultúrnej fašistickej spodiny imponovali tieto silné slová, veľikáške gestá, parády, uniformy, pochody, okázalosti.“ Bolo by sa žiadalo výslovne podčiarknuť, že tieto tvrdenia môžu mať platnosť iba v súvislosti s vedúcimi hospodárskymi, politickými a vojenskými činiteľmi ľudáckeho hnutia, s gardistami, s najbojovnejšími predstaviteľmi ľudáckeho fašizmu. Netýkajú sa však ľudových mas, zvedených prechodne slovenskými klérofašistami. Široké ľudové masy totiž nikdy neschvaľovali, ale rozhodne odsudzovali zverskosti a bestiality fašizmu, nezúčastňovali sa ich, ale pomáhali obeťavo a nezištne obeťami fašistického teroru. Ideológovia ľudáckeho fašizmu museli preto zahaľovať činnosť klérofašistického režimu do rúcha „lásky k blížnemu“, „kresťanskej lásky“ a pod. Na Slovensku nezískali nikdy súhlas širokých mas ani náhľady o nevyhnutnosti a ušľachtilom poslaní vojen. Svedčí o tom boj voči lúpeživej vojne proti Sovietskemu sväzu, prechod vojakov tzv. rýchlej divízie na stranu sovietskej armády, ich aktívna účasť v boji za oslobodenie našej vlasti z jarma fašizmu. Ľudové masy na Slovensku nepodľahli ani vplyvu fašistických parád, uniformiem, okázalostí a pod., o čom svedčí celonárodný odpor proti nariadeniu o hromadnom a povinnom vstupovaní mužského obyvateľstva do HG, ktorý donútil klérofašistickú vládu odvolať toto nariadenie.

Nie je tiež úplne správne tvrdiť o mníchovskej zrade a rozbití republiky, že slovenskí „veľkostatkári, veľkokapitalisti, dedinskí, boháči, buržoázia, malomeštiaci, klérus a značná časť inteligencie dosahujú (touto zradou — pozn. L. H.) svoj cieľ“ (str. 54). Toto tvrdenie obstoí iba vo vzťahu k buržoázii a statkárom. Nemôže sa však vzťahovať na malomeštiacke

obyvateľstvo, najmä na masy pracujúceho roľníctva. Československá republika bola rozbitá vnútornými silami zradnej buržoázie za pomoci hitlerovského fašizmu. Ľudové masy stáli na jeseň 1938 a na jar 1939 vo veľkej miere na pozíciách obrany republiky a len zákerná zrada buržoáznych a pravicovosocialistických politických strán znemožnila obranu republiky so zbraňou v ruke. Tento nejasne vyslovený náhľad skresľuje úlohu ľudových mäs v tomto období histórie našich národov. Nemožno však skresľovať vzťah pracujúceho ľudu voči ľudáckemu fašizmu. Úlohu socialistickej výstavby, ktoré nemôžeme splniť bez masovej aktivity, iniciatívy a činnosti pracujúceho ľudu, vyžadujú dôsledne vedecký, objektívny, prísne stranický postoj k otázke úlohy slovenských ľudových mäs v boji proti fašizmu a vojne, v zápase o národné oslobodenie.

A. Sirácky, zdá sa nám, preceňuje tiež v práci často úlohu spoločenského vedomia v porovnaní s materiálnymi podmienkami spoločenského vývinu. Tvrdí napríklad, že ľudáci fašisti mohli získať širokú masovú základňu preto, lebo malomeštiacke vrstvy „upadnúť do veľkej biedy, príčinu svojho nešťastia nevideli v procese kapitalistickej koncentrácie, vo vytváraní monopolov, ale v príliš rýchlym tempe spoločenského vývinu, v slabosti demokracie voči „kapitalistom“ „plutokratom““ (str. 19). Autor ako keby vysvetľoval otázku masovej základne ľudáckeho fašizmu nie z výrobných vzťahov daného obdobia, ale z chybných náhľadov a omylov, z „nespozorovania“ pravej podstaty fašizmu ľudovými masami.

Problematickými sa zdajú byť tiež tvrdenia A. Siráckeho, podľa ktorých vraj zhoršovanie hospodárskeho položenia priviedlo široké ľudové masy zákonite do tábora ľudáckeho fašizmu. Autor napísal napríklad na strane 70—71: „Masy, ktorých sa zmocňuje bieda a utrpenie, majú sklon nespoliehať sa na vlastné sily, ale utiekať sa k mystike, očakávať akýsi zázrak, ktorý ich z tejto biedy vytrhne.“ Tú istú myšlienku vyslovuje aj na strane 36: „Tam, kde je bieda a utrpenie, tam je strach a úzkosť, tam sa aj vedomie napĺňa náboženskými a inými mystickými predstavami.“ Tieto náhľady vyznievajú všeobecne a neurčito. Kedy môžeme totiž hovoriť o vhodnej objektívnej revolučnej situácii v kapitalistickej krajine? Môžeme o nej hovoriť vtedy, keď jej hospodárske položenie vyvoláva takú situáciu, že pracujúce masy už nemôžu a nechcú žiť doterajším spôsobom a keď aj vládnúce triedy nemôžu a nechcú žiť doterajším spôsobom a keď aj vládnúce triedy nemôžu panovať naďalej doterajšími metódami vlády. Ťažké hospodárske položenie pracujúcich mäs je teda predpokladom objektívnej revolučnej situácie. K uskutočneniu revolúcie je však potrebný aj subjektívny faktor, schopnosť a ochota robotníckej triedy a pracujúcich mäs nastúpiť do revolučného zápasu. Rozhodujúcou subjektívnou podmienkou revolúcie je bojová marxisticko-leninská strana. Iba nejestvovanie subjektívnych podmienok revolúcie privádza ľudové masy za objektívnej revolučnej situácie do zúfalstva, k hľadaniu „iného“ východiska, do položenia, ktoré možno využiť demagógiou a mystikou k zvedeniu ich revolučnej energie nesprávnym smerom, proti ich najvlasnejším záujmom. Bola to práve zrada pravicových socialistov pred druhou svetovou vojnou, ktorá pomohla fašistickej buržoázii oklamať masy, paralyzovať ich bojové nadšenie a prechodne potlačiť revolučné hnutie, vedené komunistickou stranou. Je zákonitosťou spoločenského vývinu, že stále sa zhoršujúce hospodárske a sociálne položenie pracujúceho ľudu v období imperializmu povedie vo všetkých krajinách k socialistickej revolúcii. Nemožno teda absolútne tvrdiť, že bieda a utrpenie ľudových mäs privádzajú tieto zákonite pod vplyv fašistického hnutia.

*

Slovenskí filozofickí pracovníci diskutujú už dlhší čas o zásadách hodnotenia dejín filozofie v období jestvovania robotníckeho hnutia na Slovensku. Nechceme podávať v recenzii vlastné náhľady, ktoré sme už vyložili pri inej príležitosti. Chceme poukázať iba na to, že A. Sirácky nezastáva v práci jasné stanovisko.

Podľa nášho náhľadu autor správne hovorí o slovenskej filozofii pred prvou svetovou vojnou, že by bolo mylné domnievať sa, „že je nejaký podstatný rozdiel medzi miernymi konzervatívami a klerikálmi, prípadne medzi klerikálmi a demokraticko-liberálnym krídlom

buržoázie (hlasistami)" (str. 42). Ideologické názhady Ľudákov, hlasistov a martinských konzervatívov mali totiž spoločnú triednu platformu, boli odrazom spoločných triednych záujmov buržoázie ako celku. Tak isto správne tvrdí autor, že za predmníchovskej republiky ideológuvia tzv. agrárnej „demokracie“ (Štefánek, Hodža), ideológ oportunistickej sociálnej demokracie (Dérer), aj tzv. pokrokoví filozofi (J. Tvrđý, Sv. Štúr) nemohli bojovať úcinne proti Ľudáckej ideológii, lebo mali spoločné triedne ciele. Diferencie, ktoré tu boli — z hľadiska triedno-politických cieľov — neboli podstatné, konštatuje správne A. Sirácky.

Keď však hovorí autor o nemarxistických „opozičných“ ideologických smeroch za tzv. slovenského štátu, tvrdí, že pri posudzovaní a určovaní ich spoločenskej úlohy treba prizeráť k celkovej situácii (str. 81). Neberie už do úvahy skutočnosť, ktorú natoľko zdôrazňuje v spomínaných prípadoch, že totiž všetky idealistické filozofické názhady za tzv. slovenského štátu mali tiež spoločnú triednu základňu. A. Sirácky neanalyzuje spoločenskú úlohu meštiacko-demokratickej filozofie za tzv. slovenského štátu na základe marxisticko-leninského učenia o hegemonii proletariátu. Nepozoruje, že aj keď hlavným ideologickým nepriateľom marxisticko-leninského svetonázhľadu bol v tomto období klérofašistický svetonázhľad, jeho vedľajším, ale veľmi nebezpečným odporcom boli rôzne odtienky idealizmu meštiackodemokratickej buržoázie, ktorá sa usilovala o dosiahnutie hegemonie v národno-demokratickej revolúcii (teda o znemožnenie hegemonie proletariátu), o jej kompromisné zakončenie obnovením predmníchovskej, kapitalistickej republiky.

Možno iba súhlasiť s názhľadom A. Siráckeho, že „treba postaviť jasnú rozdeľovaciu čiaru medzi klérofašistami a ich ideovými prisluhovačmi a medzi tými pokrokovými vedcami a spisovateľmi, ktorí sa najmä po oslobodení dostali — s veľkou námahou a nie bez chýb a úderov — na pozície marxizmu-leninizmu“ (str. 82). No uplatnenie tohto hľadiska vyžaduje hlbokú analýzu ideologických prác tohto obdobia, objektívne zistenie „vedeckých“ prvkov v týchto prácach, na ktoré nadväzovali dotyční pracovníci v svojom vývine smerom na pozície marxizmu-leninizmu. Pritom je potrebné dôjsť napokon k celkovému názhľadu o diele a podať jeho charakteristiku z hľadiska riešenia základnej filozofickej otázky. Do tej miery, v akej dielo obsahuje idealistické filozofické názhady — nemôžu tieto hrať už v dnešnom období progresívnu spoločenskú úlohu. Pri analýze charakteru vedeckých prác politicky pokrokových ideologických pracovníkov za tzv. slovenského štátu treba teda stáť pevne na pozíciách marxizmu-leninizmu. Vzhľadom na hlavnú tému práce je však otázka o charaktere meštiackodemokratickej filozofie za tzv. slovenského štátu iba vedľajšou otázkou. Preto sa ňou nechceme obširnejšie zaoberať.

*

Záverom hodnotenia možno konštatovať, že práca A. Siráckeho *Klérofašistická ideológia Ľudáctva* — napriek spomínaným nedostatkom — odhaľuje z pozícií marxizmu-leninizmu korene, triedny charakter a spoločenskú funkciu klérofašistickej ideológie. Práca bojuje a presvedčivo objasňuje protinárodný a protiludový charakter tejto reakčnej ideológie. Poukazuje na to, že za jej svätuškársnym, klerikálnym rúchom väzí fašistická zvrhlosť a zvierackosť najreakčnejšej a najbojovnejšej časti slovenskej buržoázie. Preto môže recenzovaná práca slúžiť ako vítaná pomôcka pre vyspelejších propagandistov. Treba iba ľutovať, že sa na Slovensku neuskutočňuje kolektívne prediskutovanie filozofických prác, ktoré by bolo pomohlo A. Siráckemu vyhnúť sa spomenutým chybám, nepresným a nejasným formuláciám. Škoda, že bojový účinok práce znižujú často materiálom nepodložené, aj keď zväčša úplne pravdivé tvrdenia a konštatovania. Po eventuálnom prepracovaní by sa však práca mohla stať vhodnou pomôckou aj pre masovopropagačnú prácu. Treba napokon vysloviť poidvenie, že recenzovaná kniha vyšla iba v náklade 1.100 výtlačkov, takže nemôže dôjsť k jej väčšiemu rozšíreniu.

L. Hanzel